

NOTÍCIA DELS LLIBRESREGISTRE NOTARIALS DE SANTA COLOMA DE QUERALT DE L'ARXIU MUNICIPAL FIDEL FITA D'ARENYS DE MAR

per Hug Palou i Miquel

Introducció

Donar notícia d'uns llibresregistre notarials no tindria més importància si no hi convergissin diverses circumstàncies. En el cas que ens ocupa, perquè es tracta de registres notarials de mitjan segle XIII, i perquè havien pertangut a la notaria de Santa Coloma de Queralt, escrivania que ha passat per unes vicissituds que han dispersat enormement la seva documentació.

Hem iniciat la transcripció sistemàtica dels assentaments que contenen aquests registres notarials, per a procedir al seu estudi i edició completa. Dos fragments, originaris de la notaria de Santa Coloma de Queralt i avui conservats a l'Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar. Bé és cert que el calendari que ens hem fixat per al lliurament de l'original a la impremta endarrereix la publicació fins l'any 2005. Però també ho és que l'amable insistència de l'amic i col·lega en Josep Maria T. Grau i Pujol i les facilitats donades per en Josep M. Carreras i Tarragó i en Ramon Orga i Mestre, de l'Associació Cultural Baixa Segarra, permeten donar notícia de diferents aspectes que de ben segur complauran al lector interessat.

Ens fixarem en les circumstàncies per les quals l'Arxiu Municipal Fidel Fita conserva aquesta documentació, descriurem les característiques formals dels llibresregistre, repassarem les vicissituds per les quals ha passat la sèrie notarial de Santa Coloma de Queralt en els darrers cent anys, amb esment especial dels llibres del segle XIII, i identificarem el seu ús per a la recerca en èpoques pretèrites, en el benentès que, malgrat tot, la cerca segueix el seu curs.

L'adquisició

La Llibreria Batlle de Barcelona, hereva de l'antiga Llibreria L'Arxiu de Joan Baptista Batlle i Martínez, havia estat durant molts anys un lloc de pelegrinatge de bibliòfils i estudiosos, que trobaven en l'establiment, o per mitjà de la intervenció del llibreter, les obres necessàries per als seus estudis o simplement del seu interès. Cap a l'any 1960 en Josep M. Pons i Guri, amb l'objectiu d'evitar ocultacions de materials susceptibles d'interès, va voler acontentar el vessant professional del senyor Batlle. Pons i Guri actuava com a director de l'Arxiu Històric Fidel Fita i

d'acord amb el seu Patronat rector. Així, va adquirir del llibreter un lot de publicacions diverses i algun manuscrit¹. El lot era format, en primer lloc, per una publicació del pare del llibreter barceloní sobre goigs catalans,² a la que s'afegia un exemplar de la *Verdadera relación que contiene un famoso hecho de la presa de un vaxel de turcos (...)*,³ un formulari notarial del segle XVI⁴ i uns fragments de llibre o llibres notariais sense identificar. No hem trobat cap rastre documental que informi de l'import econòmic d'aquella adquisició, però la memòria d'en Pons i Guri el situa entorn de 1.000 pessetes d'aleshores.⁵

1. - Josep M. PONS I GURI, *De l'escrivent al notari i de la «charta» a l'instrument. Recepció dels usos notariais itàlics a Catalunya*, dins: *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona: Associació d'Arxiviers de Catalunya), 7, 1993, pg. 29-42, n. 34, situa l'adquisició l'any 1959.

2. - Coneixem, d'aquesta especialitat, dues obres publicades per en Joan Baptista BATLLE en dos anys consecutius: *Los goigs a Catalunya: breus consideracions sobre son origen y la influència en la poesia mística popular*. Barcelona: L'Arxiu, 1924; i *Los goigs a Catalunya en lo segle XVIII: recull d'estudis crítichs ab un centenar de facsímils; y una nota preliminar sobre sa bellesa gràfica per Joan Baptista Batlle*. Barcelona: Tipografia Catòlica, 1925. Desconeixem de quin dels dos es tractava atès que avui no forma part de la biblioteca auxiliar de l'Arxiu Municipal Fidel Fita.

3. - L'imprès original, que porta l'extens títol de *Verdadera relación que contiene un famoso hecho de la presa de un vaxel de turcos, que se hizo martes a los 13 del corriente mes de febrero de 1624 en la playa catalana delante de la villa de Arenys, a sinco leguas desta ciudad: por un vaxel de christianos de dicha villa. Trata de la batería y ardid de guerra que tuuieron, con el número de los turcos presos*, va ser editat a Barcelona per en Sebastià Matevad l'any 1624. Com diu el títol, explica una acció contra la pirateria turca i barbaresca ocorreguda davant de la platja d'Arenys de Mar, i ha estat editat en diverses ocasions per en Josep M. PONS I GURI: *Anotaciones a un impreso curioso. Verdadera relación que contiene un famoso hecho de la presa de un vaxel de turcos*. Arenys de Mar: Arxiu Històric Fidel Fita, 1947; *Anotaciones a un impreso curioso*, dins: *Fiesta Mayor de Arenys de Mar*. Arenys de Mar: Ayuntamiento de Arenys de Mar, 1947; *Combat i presa d'un vaixell de «moros» a l'any 1624*, dins: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (Barcelona), vol. 45, 1995-1996, pg. 95-129.

4. - L'Arxiu Municipal Fidel Fita conserva tres formularis adventicis (un del s. XVI i dos del XVII), adquirits els anys seixanta del segle XX a la Llibreria Batlle. Vegeu Josep M. PONS I GURI, Hug PALOU I MIQUEL, *Catàleg de l'Arxiu Històric Notarial d'Arenys de Mar*. Barcelona: Fundació Noguera (Inventaris d'Arxius Notariais de Catalunya 14), 1992, pg. 221.

5. - Ens hem posat en contacte postal amb l'actual llibreter Batlle, en Joan Batlle Benedé, per tal d'aprofundir en diferents aspectes d'aquella adquisició: saber quelcom de la seva procedència, de com i quan van arribar a la Llibreria Batlle. Conscients de la dificultat d'assolir una resposta, tant pels anys transcorreguts, pel sistema de gestió i control que puguin haver portat, com perquè la informació sol·licitada pugui ser considerada confidencial, no disposem de cap resposta en el moment de donar per acabada aquesta *Notícia*.

Tot i tractar-se de documentació notarial, el llibre no va ingressar a la secció notarial de l'aleshores Arxiu Històric Fidel Fita. L'Arxiu Municipal Fidel Fita s'organitza l'any 1934, amb el nom d'Arxiu Històric Municipal i Notarial d'Arenys de Mar, per acord entre l'Ajuntament de la vila i el Col·legi Notarial de Catalunya. Aquest conveni fa que ingressin al nou arxiu municipal els fons notariaus considerats històrics, procedents de l'Arxiu Històric de Protocols del districte notarial d'Arenys de Mar.⁶ Per això, les adquisicions fetes pel Patronat de l'arxiu municipal no es van incorporar al fons del districte notarial. Si bé a efectes pràctics tot és documentació notarial, a efectes d'organització arxivística es manté la diferenciació. Així doncs, va passar a engruixir la secció general de còdexs amb la signatura ms. 1285, considerant, inicialment, els dos fragments de llibresregistre com una sola unitat de descripció.

L'Arxiu Històric Fidel Fita publicava aquells anys unes circulars⁷. Entre les seccions editorials fixes n'hi havia una que donava compte dels ingressos documentals i bibliogràfics que s'anaven produint. Només una, corresponent a darreries de l'any 1962, sembla poder fer referència a l'ingrés dels fragments de la notaria de Santa Coloma de Queralt: «se han adquirido fondos documentales diversos por compra en trapería (siglos XIII-XVII)»⁸. Al llarg dels números 1 a 16 de les *Circulars*, es va anar publicant l'inventari de la secció notarial de l'Arxiu on, seguint el criteri expressat, no es va fer esment dels llibresregistre de Santa Coloma de Queralt. Probablement per totes aquestes circumstàncies han passat desapercibuts, tot i les publicacions de Pons i Guri sobre el notariat català,⁹ fins que en els darrers vint anys han aparegut diversos instruments de descripció que en fan referència.¹⁰

6. - Josep M. PONS I GURI, *Arxiu Històric «Fidel Fita» d'Arenys de Mar*, dins: *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya 1*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1982, pg. 6-7 i 13. Josep M. PONS I GURI, Hug PALOU I MIQUEL, *Catàleg de l'Arxiu Històric Notarial d'Arenys de Mar*, cit., pg. 9.

7. - Les [*Circulars del*] *Archivo Histórico y Museo Fidel Fita* es van editar entre els anys 1959 i 1966, al llarg dels quals en van sortir 22 números sense una periodicitat determinada.

8. - [*Circulars del*] *Archivo Histórico y Museo Fidel Fita* (Arenys de Mar), 15, desembre 1962, foli 156.

9. - Josep M. PONS I GURI, *Característiques paleogràfiques dels llibres notariaus catalans fins el 1351*, dins: *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Barcelona, 1964, pg. 225-248 [pg. 225-226 i n. 2]; es reproduïx a *Estudis d'Història Jurídica Catalana*, vol. I. Barcelona: Fundació Noguera (Textos i Documents 20), 1989, pg. 191-218 [pg. 193]; id. i altres, *Manual d'Alcover (anys 1228-1229)*, dins: *Rubrica* (Barcelona: Universitat de Barcelona, Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica), III [*De scriptis notariorum (s. XI-XV)*], 1989, pg. 161-294 [pg. 161]; id., *De l'escrivent al notari i de la «charta» a l'instrument*, cit., pg. 33-34.

10. - Josep M. PONS I GURI, *Arxiu Històric «Fidel Fita» d'Arenys de Mar*, cit. pg. 23; Josep M. PONS I GURI, Hug PALOU I MIQUEL, *Catàleg de l'Arxiu Històric Notarial d'Arenys de Mar*, cit. pg. 30 i 211.

Característiques i organització dels registres

Com ja hem advertit, es tracta de dos fragments de registre notarial els quals s'identifiquen amb la signatura ms. 1285 amb l'addició /1 i ms. 1285 amb l'addició /2, que distingeix dues unitats documentals compostes, per bé que formen una sola unitat d'instal·lació en el fons general de manuscrits de l'Arxiu Municipal Fidel Fita. Es presenten desenquadernats, però amb restes evidents d'haver estat relligats, tant pels forats en el plegat, com per les restes de fil que encara conserven, en ocasions tenyit de color blau o vermell, i reforços de quaderns, aprofitant retalls de pergami, tant a la banda interna com a l'exterior.

El primer i més antic dels dos fragments, el ms. 1285/1, s'organitza en quaderns formats per les peces següents: 4, 2 i un full no solidari, 1, 3 i un full no solidari, un full no solidari, 3 i un full no solidari, 1 i un full no solidari, segueixen quatre fulls no solidaris, 1, i un darrer full no solidari, que sumen en total 40 fulls o 80 pàgines. Les mides dels quaderns són variables i van dels 213x151 mm, en el de més superfície, als 201x152 mm, en el de menys. Els fulls presenten una numeració en xifres aràbigues del segle XIX: correlativa del full 40 al 53; li segueix un full sense numerar; reprèn l'ordre del 54 al 60; el següent sense numerar; segueix del 62 al 68; un altre sense numeració; del 70 al 74 i els quatre darrers sense numeració. Així mateix, idèntica mà s'encarrega de fer anotacions de tipus cronològic als fulls 40, «Any 1240»; al full 42, «Any 1241»; al 43, «1241», i al full 48 «Anno D(omi)ni M CC XL tercio». Amb posterioritat, amb bolígraf de color blau de ple segle XX, s'ha fet indicació de l'any 1244 al full 54.

Les dates extremes contingudes, d'acord amb l'ordre de la numeració dels fulls, si bé hi observem alguna discontinuïtat, abasten del 24 de juliol de 1240 fins, almenys, el 10 d'abril de 1248. Algun assentament registrat en els darrers fulls no solidaris inclouen datacions de 1250 i 1251. La datació segueix la nomenclatura del calendari romà antic i el canvi d'any es produeix el 25 de març, seguint el còmput de l'Encarnació de Crist. A l'hora d'indicar el canvi d'any, l'escrivent no segueix mai el mateix patró: a voltes d'una manera molt senzilla, que no se separa del mòdul del text; altres emfasitzant el canvi amb un mòdul major, reforços i combinació de gruixos i prims en els traços.

Els documents que s'hi registren, uns quatre-cents, permeten identificar diferents mans amb particulars estils de redacció. Anoten, de forma molt abreujada, les parts essencials dels instruments que eren posats en forma pública, separant, habitualment, cada assentament per una línia horitzontal.¹¹

11.- Mn Joan Segura, principal coneixedor de l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt al segle XIX, descriu, d'aquesta manera, els llibresregistre del segle XIII que s'hi conservaven: «Los més antichs Manuals de que he parlat no portan escriptures en forma; no són més que

Pel que fa als senyals convencionals propis d'aquests primers registres cal destacar els següents.

El senyal de ferma com a conformitat, ve indicat amb la forma abreujada *fir*, i la trobem aplicada tant a l'atorgant com als fiadors si el tipus d'instrument els precisa. Fins i tot, si l'acta notarial hi obliga, trobem en un mateix atorgant els senyals de ferma i de jurament: *fir et iura*.

El barrat és el senyal que més abunda i ofereix una variabilitat remarcable. Habitual indicador de la confrontació de la carta que es lliura als interessats amb les dades contingudes al registre, es presenta en nombre variable sobre cada assentament, o bé afectant-ne més d'un. Prenen la forma de ratlles obliqües que es repeteixen 2, 3, 4 i fins a 5 vegades, depenent de l'extensió del document registrat, prenent la forma ///. En alguna ocasió el barrat pren una direcció inversa respecte de l'habitual: \\\; o bé les combina /\\", \/. Tanmateix observem algun barrat en aspa X, que no permet suposar que estigui indicant l'anul·lació del registre. En una sola ocasió el barrat en aspa X porta sobreposades dues ratlles perpendiculars a l'assentament i paral·leles ||.

El jurament que per necessitat d'alguna clàusula de l'instrument cal que vingui indicada al registre, ve representat per la forma abreujada *iu*, o per les diferents formes verbals *iurat*, *iuratus*, *iuravit*. En relació al tipus d'instrument identifiquem el senyal en l'atorgant o bé sobre el nom d'ambdós actors.

La presència dels actors s'assenyala en molt poques ocasions, i pren la forma +, que afecta, igual que la ferma, a atorgants i a fiadors quan n'hi ha. En algun cas la + es completa amb un puntet en cadascun dels quatre quadrants, com si es tractés d'una subscripció. Ocasionalment s'indica amb el senyal _ lleugerament inclinat a l'esquerra.

La indicació de partició alfabètica per ABC, pròpia de l'expedició de cartes en forma pública en exemplars duplicats, apareix en un sol registre. Conté el lliurament

llibres d'Aprisijs o notes brevíssimes que no fan més que apuntar la substància de l'acte, tot esperant escriurel «in extenso y largo modo», com ells diuen, en los trasllats que'n donavan als interessats. Per ço poch documents portan la data del any que posavan al principi del volum y servia per tots los actes del any meteix; per ço comensan a voltes frases del formulari y les deixen sens acabar, suplint lo que hi falta ab un «etc.» y tant llarchs y cerimoniosos com eran aquells notaris en los pergamins solts, eren brevíssims en los dits Manuals.» Vegeu Joan SEGURA VALLS, *Aplech de documents curiosos e inèdits fahents per la història de las costums de Catalunya*, dins: *Jochs Florals de Barcelona. Any XXVII de llur restauració. MDCCCLXXXV*. Barcelona: Estampa «La Renaixensa», 1885, pg. 119-287 [pg. 120-121].

d'una penyora en diner, feta el 14 de novembre de 1243, i compta amb la presència de dos testimonis. La particularitat és que mutila la part inferior del full tallant materialment les lletres ABC que dibuixa, indicant la recepció de la còpia per part de l'actor passiu.

Quant al fragment 1285/2, s'organitza, al seu torn, en quaderns compostos per les peces següents: 5, 2, 1 i un full no solidari, 2, 4, un full no solidari, 4, que sumen un total de 38 fulls o 76 pàgines. Destaquem, d'aquest aspecte formal, que el quadern format pels fulls 18-21, conserva traces ben visibles d'un tallat defectuós una vegada el bifoli original havia estat plegat en quart, constituint un plec autèntic.

Les mides dels quaderns no són pas més homogènies que en el fragment anterior, oscil·len entre 225x148 mm i 210x146 mm. Presenta, igualment, numeració en xifres aràbigues del segle XIX, de la mateixa mà que en el fragment 1285/1: correlativa del full 1 al 8; el full al que li correspondria el número 9 presenta un tallat original del seu terç superior que, a l'hora de numerar-lo, va fer que passés per alt; se segueix amb els fulls 9 i 10, passant després al 12, que és el que correspondria d'haver numerat correctament el full 9, fins el 31; passa per alt el 32 i continua del 33 al 39. En cap d'aquests casos d'alteració en la numeració no ens adonem, a priori, que hi pugui faltar cap plec. Observem, també, indicacions cronològiques de dues mans diferents. Una coincideix amb la numeració de fulls del segle XIX: «Anno 1259», al full número 1; «Any 1259» al full número 3, i «Anno M.CC.LX» al full 23. Les altres indicacions corresponen a la mà del bolígraf blau: full 22, «1260» i, full 33, «1262». Les dates extremes contingudes, d'acord amb l'ordre amb què es presenten els fulls, abasten del 31 de juny de 1259 al 10 d'abril de 1263. Tant en un fragment com en l'altre, fins que no es procedeixi a la transcripció dels assentaments, no coneixerem amb seguretat l'abast cronològic dels registres ni la seva organització codicològica. Es manté el sistema de nomenclatura de la data crònica i l'estil de l'Encarnació.

Com en l'anterior fragment, es distingeixen diferents mans redactores, que caldrà identificar en la mesura del possible per a determinar la del notari i les d'altres escriptors. En general, els tres-cents documents registrats que conté presenten molta més cura i extensió en la redacció per bé que, en general, no vénen separats només que per un espai; quan es presenten més junts s'utilitza calderons per a indicar l'inici d'un assentament.

Pel que fa als senyals convencionals, identifiquem els propis de la ferma en la forma *fir*, de vegades dins d'un requadre. El tipus d'acte notarial obliga, en ocasions, a ajuntar els senyals de ferma i de jurament: *fir et iura*. Els barrats presenten una varietat semblant a la que hem observat al fragment anterior. Divergeixen: la presència de traços aïllats |; els oblics que ajunten els extrems / \, i la doble aspa X X, que generalitza el seu ús del full 30 fins el final. No observem que una mà determinada segueixi un mateix tipus de barrat.

El senyal de jurament repeteix les formes abreujades *iū i iura*, i la verbal *iuravit*. La presència i conformitat manté la +.

La particularitat més remarcable del fragment és la consignació de les taxes o drets del notari a la part inferior o bé al marge esquerre dels assentaments. S'indica amb xifres romanes acompanyades de les formes abreujades *_ o ff*, *__* amb ratlleta transversal, després de la quantitat, de vegades dins d'un requadre. Interpretem aquestes indicacions com a corresponents a la unitat monetària de compte, diners i sous, i no pas amb el significat de *debet* i *solvit*, respectivament, perquè en ocasions l'escrivent es mostra més explícit en el seu ús: *habui a G. Canela III ff; habui V ff istarum nupciarum*.

L'arxiu notarial de Santa Coloma de Queralt. Vicissituds i dispersió

Mn. Joan Segura i Valls, beneficiat organista de la Comunitat de Preveres de Santa Coloma de Queralt, fou el millor coneixedor del que l'arxiu parroquial de la vila havia conservat. Sovint, en les introduccions dels seus estudis històrics, no s'estava de fer esment de la riquesa i del volum documental de l'arxiu, objecte fonamental i únic de la major part de les seves recerques. A l'any 1879 esmenta, de passada, «els milers de documents existents als arxius de la Reverenda Comunitat i de la vila.»¹² El 1885 ens diu que: «un sol arxiu és estat mon camp de batalla, lo petit arxiu que guarda los Manuals de la antiga escrivania rectoral de la vila de Santa Coloma de Queralt; y un sol arxiu compost ab quatre o cinch cents volums de actes de notaria, desde'l 1272 fins a principis del present sigle.»¹³ I el 1908 ens fa saber que és un arxiu «rublert de llibres vells y rancis» i que «aquests llibres són, en sa inmensa majoria, Manuals notarians», el més antic dels quals conté documents compresos entre els anys «1240 y 1261.»¹⁴ Més endavant tractarem aquesta divergència cronològica.

12.- Juan SEGURA Y VALLS, *Historia de la villa de Santa Coloma de Queralt*. Barcelona: Imprenta de Vicente Magriñá, 1879. L'any 1953 Joaquim Segura i Lamich es va fer càrrec de posar al dia el text de Mn. Joan Segura, en una nova edició, reimpressa l'any 1971. Ens hem servit, però, de l'edició més recent, la de 1984, que, tot i mantenir el contingut de la revisió de Joaquim Segura, en varia la paginació: Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*. Refosa i ordenada en la seva ampliació per Joaquim Segura Lamich. Santa Coloma de Queralt: Ajuntament, 1984, pg. 109.

13.- Joan SEGURA VALLS, *Aplech de documents curiosos e inèdits fahents per la història de las costums de Catalunya*, cit., pg. 120.

14.- Joan SEGURA [I VALLS], *Repàs d'un Manual notarial del temps del rey En Jaume I*, dins: [I] *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*. Barcelona: Stampa d'En Francisco Altès, 1909, pg. 300-326 [pg. 300].

La vila de Santa Coloma de Queralt pertanyia a la jurisdicció del llinatge dels Queralt, centre de la seva baronia, on exercien jurisdicció tant en mer com en mixt imperi. En l'anàlisi d'una capbreuació molt tardana, de 1598, Mn. Joan Segura introdueix comentaris de documentació preliminar a les confessions emfitèutiques, on es fa menció de la senyoria de la vila, del castell termenat i de la jurisdicció civil i criminal que la família dels Queralt hi exercien.¹⁵ Cap esment d'una probable notaria de destret. No obstant això, hom considera la notaria de Santa Coloma de Queralt escrivania pública vinculada a la parròquia i regida per un notari en nom del rector, el domini directe de la qual estaria en mans dels senyors jurisdiccional.¹⁶ De tota manera no queda clar si es tracta d'una concessió o bé d'un establiment i, consegüentment, en desconeixem els termes i les característiques, així com l'origen real de la notaria.

Mossèn Joan Segura identifica habitualment els fons de l'arxiu parroquial en general, i el notarial en particular, amb la documentació de la Comunitat de Preveres de Santa Coloma de Queralt.¹⁷ Efectivament, es produeix una convergència arxivística entre els fons de la Rectoria i els de la Comunitat, que s'esdevé, d'acord amb l'estudi de Mn. Joan Segura, a mitjan segle XVI.¹⁸

El 19 de desembre de 1560 el papa Pius IV sancionava l'absorció de la Rectoria per part de la Comunitat de Preveres, que inauguraria cinc anys ininterromputs de conflictes. Des d'aleshores, la Comunitat s'encarregaria de servir la parròquia amb el títol de Rectora i en cobraria les rendes.¹⁹ En aquesta absorció hi vindria inclosa la documentació d'arxiu i la regència de l'escrivania, encara que no n'hem identificat cap referència.²⁰

15.- Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, cit., pg. 353-358.

16.- Rafel GINEBRA I MOLINS, *Llibres notariais del segle XIII a Catalunya. Un estudi comparatiu*. Universitat Autònoma de Barcelona, IV Màster d'Arxivística, 1998, pg. 103-113, inèdit; id., *Les escrivanies eclesiàstiques a Catalunya*, dins: *Actes del II Congrés d'història del notariat català*. Barcelona: Fundació Noguera (Estudis 23), 2000, pg. 89-160 [pg. 92 i 106].

17.- Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, cit., pg. 311.

18.- No ens hem dedicat a estudiar l'origen i la història de la Comunitat de Preveres de Santa Coloma de Queralt, però el fet que la Comunitat arrossegui documentació que pervingui del darrer terç del segle XIII, conservada a l'Arxiu Històric de Tarragona, no entra pas en contradicció, en principi, amb l'època en què mossèn Joan Segura situa la fundació de la Comunitat, mitjan segle XIV. Les comunitats de preveres rebien béns que sovint arrossegaven els seus corresponents títols de propietat antics, conservats pels donadors.

19.- Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, cit., pg. 320-331.

20.- Segura i Valls fa esment d'un llibre de Privilegis on no hi ha cap rastre de les qüestions pràctiques de la notaria. Aquest llibre, pel contingut que refereix, sembla ser una consuetat. Vegeu Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, cit., pg. 313 i ss.

Les recerques de Segura i Valls ens permeten aproximar quins fons devien constituir l'arxiu parroquial fins l'esclat de la guerra civil de 1936-1939, per bé que no tenia elaborada cap descripció del conjunt. D'aquests fons sobresortien, pel seu nombre, els llibres notariais: «quatre o cinch cents volums», diu Segura, que abastaven els segles XIII a XIX, entre els quals hi havia integrats els registres conservats a Arenys de Mar.

Els anys convulsos de la guerra civil de 1936 a 1939 van tenir clares i negatives conseqüències per als elements constitutius del patrimoni cultural del país. El patrimoni documental no restà pas aliè del perill.

Pocs anys abans, el 17 de gener de 1934, s'havia constituït la Ponència d'Arxius, Biblioteques i Belles Arts de la Generalitat de Catalunya, d'acord amb les transferències que el desembre anterior havia acordat la Comissió Mixta per a la implantació de l'Estatut de Catalunya. El 28 de març següent s'aprovava la Llei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya, amb la qual es creaven els serveis de Biblioteques, Arxius, Museus, Monuments i Excavacions de Catalunya, organitzats com a seccions d'una mateixa Direcció General. I, el 3 de juliol, s'aprovava la Llei de Conservació del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya que incloïa, en la seva afectació, els documents i els llibres.²¹

Els anomenats «fets d'octubre de 1934», que van portar a la proclamació de l'Estat Català de la República Federal Espanyola, provocaren la suspensió parcial de l'Estatut d'Autonomia i l'endarreriment de la creació efectiva de les seccions esmentades fins després de la victòria electoral del Front Popular, el febrer de 1936. El 2 de juny d'aquest darrer any es crea la Secció d'Arxius Documentals i Agustí Duran i Sanpere, director de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, n'és nomenat Cap.

Duran i Sanpere havia anat elaborant un pla d'actuació des de la responsabilitat gestora que havia adquirit, pla que aniria portant a compliment amb calma i mètode. Però els esdeveniments que s'iniciaren el 18 de juliol de 1936 varen canviar-ne l'orientació i l'objectiu immediat. Les malvestats dels elements incontrolats durant els primers mesos de guerra, que varen adreçar el seu afany destructiu cap el patrimoni moble i immoble de l'Església, els registres parroquials, les seccions notariais i els registres de la propietat, principalment, varen fer que, des de la

21 - Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, *El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, dins: *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya), 16, 2000, pg. 85-151 [pg. 86-87].

nounada Secció d'Arxius, Duran i Sanpere dirigís i coordinés les accions per a posar en lloc estalvi els arxius públics i privats catalans en perill de desaparició.²²

Des de la Generalitat de Catalunya s'anirien dictant les normes legals per a facilitar l'efectivitat de les accions de salvament que es desenvolupaven sobre el terreny i, d'alguna manera també, la seguretat dels que les portaven a terme. La primera de totes elles, publicada el 25 de juliol de 1936, era el Decret pel qual la Generalitat confiscava tots els objectes d'interès pedagògic, científic, artístic, històric, arqueològic, bibliogràfic i documental dels edificis o locals afectats pels esdeveniments.²³ El 4 d'agost següent un Decret enceta les disposicions específiques per a la protecció dels arxius.²⁴

El dia abans de publicar-se aquest Decret, el temple parroquial de Santa Coloma de Queralt era incendiat.²⁵ L'amenaça que l'operació vandàlica s'estengués a la documentació d'arxiu va fer intervenir la Secció d'Arxius. El 15 d'agost de 1936, en Martí de Riquer i Morera, en nom de la Generalitat de Catalunya, es feia càrrec de la documentació.²⁶ Des d'aleshores, l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt entrava a formar part, de forma efectiva, del grup de 180 arxius parroquials protegits pel govern català i la xarxa de col·laboradors engegada des de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.²⁷

22.- L'actuació de Duran i Sanpere i el seu grup de col·laboradors, és a dir, la Secció d'Arxius Documentals de la Generalitat de Catalunya, en el salvament dels arxius de Catalunya en aquells anys de guerra civil ha estat estudiat els darrers anys per M. Mercedes DIAZ RODRÍGUEZ, *Inventari del «Fons de Varia» de la Secció de Protocols Notarials de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: estat actual*. Universitat Autònoma de Barcelona, I Màster d'Arxivística, 1990, fulls VI-XIII, inèdit. Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, *Viladrau: refugi dels arxius catalans durant la guerra civil espanyola (1936-1939)*, dins: *Monografies del Montseny* (Viladrau: Amics del Montseny), 11, 1996, pg. 229-260; id., *Josep Maria Font i Rius i el salvament dels arxius de Vic durant la guerra civil espanyola*, dins: *Ausa* (Vic: Patronat d'Estudis Osonencs), XVII-138, 1997, pg. 277-301; id., *El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, cit.

23.- Adreçam al lector interessat al llistat de disposicions legislatives que s'inclouen a l'annex número 1 de Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, *El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, cit., pg. 128-131.

24.- M. Mercedes DIAZ RODRÍGUEZ, *Inventari del «Fons de Varia» de la Secció de Protocols Notarials de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: estat actual*, cit., document 1 de l'apèndix.

25.- Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, cit., pg. 452.

26.- Arxiu Nacional de Catalunya, Generalitat de Catalunya (II República), Secció d'Arxius, u.i. 408.

27.- Arxiu Nacional de Catalunya, Generalitat de Catalunya (II República), Secció d'Arxius, u.i. 413, ref. 18.3. Agustí Duran fa memòria d'aquells anys a Agustí DURAN I SANPERE, *Els arxius*

El lloc triat per a emmagatzemar la documentació colomina va ser el convent de l'Esperança de Barcelona.²⁸ Encara no feia quinze dies que es disposava de l'immoble i el lapse de temps transcorregut entre el 15 i el 27 d'agost, des que la documentació és recollida i el Govern s'incauta del convent de l'Esperança, ens pot fer pensar en un pas momentani per un altre dipòsit, tal vegada l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.²⁹

Tot i que saquejat i malmès, Duran i Sanpere ens recorda que el convent de l'Esperança «serví per a la recollida de molts arxius i per a deixar-los classificats segons llur procedència i emprendre la tasca inicial de neteja i ordenació, així com l'aplanament dels pergamins que hi arribaven enrotllats i ensacats.»³⁰ Un total de 40 metres lineals de documentació constituïen l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt. Havia començat el seu periple.

El mes de maig de 1938, els moviments de la línia del front i els bombardejos més intensos van aconsellar, d'acord amb els notarisarxiver, el trasllat de la

documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939, dins: *Barcelona i la seva història. III. L'art i la cultura*. Barcelona: Curial (Documents de Cultura 7), 1975, pg. 622-639 i ofereix, a la nota 8, el llistat de tots els arxius en els quals es va intervenir, d'on el reproduïx Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, *El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, cit., pg. 114-117.

28.- El convent de l'Esperança, del carrer de la Palma de Sant Just 4, havia estat habilitat per la Caixa de Pensions per a la Comunitat de Germanes de la Casa del Retir. Ofert per l'entitat d'estalvis es va acordar la seva incautació. El 27 d'agost de 1936 es publicava el Decret pel qual l'immoble es posava a disposició de la Secció d'Arxius del Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya, «per ordenar els fons documentals que han estat aplegats darrerament». Vegeu Agustí DURAN I SANPERE, *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939*, cit., pg. 623-624 i n. 1, cf. José SANABRE, *El Archivo de la Catedral de Barcelona. Los Archivos Eclesiásticos de la Diócesis de Barcelona*, II. Barcelona: Imprenta Pulcra, 1948, pg. 80.

29.- Agustí DURAN I SANPERE, *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939*, cit., pg. 623, explica que la Casa de l'Ardiaca, seu de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, «fou utilitzada com a indret destinat a la concentració provisional dels arxius, tal com ordenaven els decrets del 4 d'agost i del 26 d'octubre (...). Calgué utilitzar altres edificis, a més de la Casa de l'Ardiaca: el convent de l'Esperança (...), una casa del carrer de Setantí, (...) i una altra del carrer de Sant Gervasi», cf. Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, *El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, cit., pg. 92-95.

30.- Agustí DURAN I SANPERE, *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939*, cit., pg. 623.

documentació notarial que es trobava en la proximitat del front.³¹ Àdhuc afectà la documentació que es trobava a Barcelona i, si la seqüència que hem pogut establir amb les diverses fonts d'informació és correcta, la documentació colomina va romandre a l'Esperança fins la segona quinzena d'octubre de 1938. La proximitat al port recomanava el seu trasllat. L'evacuació del convent de l'Esperança es va decidir a mitjans d'octubre mateix. Calia trobar un nou refugi allunyat de les zones que semblaven més arriscades, recorda Duran i Sanpere³²; el Monestir de Pedralbes fou la nova destinació.³³

El trasllat fou providencial. Quan el 21 d'octubre de 1938 va caure una bomba d'aviació al convent de l'Esperança «ja no hi quedaven més que alguns escassos metres de prestatgeria ocupada (l'arxiu de la confraria de la Immaculada de l'arxiu de la catedral i documentació sense classificar), si bé és cert que va provocar desordenaments de la documentació. Per Mn. Josep Sanabre, arxiver diocesà, els efectes foren molt espectaculars però no catastròfics; l'explosió destruï la teulada i els terrats superiors de la casa i malmeté una gran part de l'edifici.³⁴

Acabada la guerra, a partir del mes de febrer de 1939, el Servicio de Recuperación Bibliográfica intervenia els arxius.³⁵ La finalitat del Servicio era «devolver a sus legítimos propietarios lo que les había sido incautado.»³⁶ Duran i Sanpere es

31.- Fem esment, per exemple, dels volums corresponents a la part antiga de la notaria de Montblanc, 430 manuals, que foren traslladats al monestir de Pedralbes el 23 de maig de 1938, o els 198 paquets de la secció antiga de la notaria de Valls, que van ser retirats el 27 de juliol per a portar-los, també, a Pedralbes. Vegeu Agustí DURAN I SANPERE, *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939*, cit., pg. 633-634 i n. 7.

32.- Agustí DURAN I SANPERE, *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939*, cit., pg. 626 i 629.

33.- El dia 10 d'octubre de 1938 es publicava el Decret per a la instal·lació de l'Arxiu Històric General de Catalunya al Monestir de Pedralbes. Des del 4 d'agost de 1936 el Comissari dels Museus d'Art de Barcelona s'havia fet càrrec del monestir. Vegeu Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, *El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, cit., pg. 129 i 131.

34.- Agustí DURAN I SANPERE, *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939*, cit., pg. 626 i n. 2, cf. José SANABRE, *El Archivo de la Catedral de Barcelona*, cit., pg. 83-84.

35.- El Servicio de Recuperación Bibliográfica es va fer càrrec igualment del trasllat al Monestir de Pedralbes dels arxius instal·lats a Viladrau. Vegeu Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, *Viladrau: refugi dels arxius catalans durant la guerra civil espanyola (1936-1939)*, cit.; id., *El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, cit., pg. 100-113.

36.- Felipe MATEU Y LLOPIS, *Qué fue el Servicio de Recuperación Bibliográfica (1940-1941)*, dins: *Biblioeconomía* (Barcelona), any XXV, 66-67, 1968, pg. 96-101.

lamentà de l'exclusió de la gent de la Secció d'Arxius i de les confusions que es produïren en l'actuació del Servicio de Recuperación.³⁷ El 10 d'agost de 1939 es dictaven les Instruccions per a la devolució dels arxius.³⁸ En destaquem aquests paràgrafs:

Aquellos fondos documentales respecto de los cuales por los antecedentes que se posean, no haya duda acerca del propietario ni sospecha de haberse mezclado con otras procedencias, se devolverán a instancia de sus legítimos propietarios (...).

No podrá ser objeto de devolución: los Archivos de protocolos para cumplir el Decreto de 12 de enero de 1939³⁹ y los documentos respecto de los cuales se adquiera la seguridad de proceder de Archivos del Estado. (...)

Para proceder a la devolución, se formarán inventarios de los fondos a devolver, más o menos detallados según su naturaleza. (...). La devolución se formalizará mediante actas de entrega.

El Ministerio de Educación Nacional decidirá el destino que haya de darse a los fondos no reclamados y a aquellos en los que no se acuerde su devolución.

D'acord amb aquesta Instrucció, el 27 de març de 1940 el rector Ramon Serra i Portella retirava l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt del Monestir de Pedralbes.⁴⁰ No es conserva cap relació del contingut de l'arxiu parroquial, ni del moment en què se'n va fer càrrec la Generalitat ni del moment de la devolució,⁴¹ de manera que els inventaris que es preveuen a la Instrucció, en cas d'haver-se fet i conservat, estan per localitzar.⁴² Per tant, no sabem què formà part d'aquella

37.- Agustí DURAN I SANPERE, *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939*, cit., pg. 634.

38.- Jaume Enric ZAMORA I ESCALA, *El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, cit., annex 2.

39.- Aquest Decret, publicat al *Boletín Oficial del Estado* de 21 de gener, restablia el que es disposava al Decret de 12 de novembre de 1931 sobre protocols notariais de més de cent anys d'antiguitat, que passaven a tenir valor històric i, consegüentment, serien incorporats al servei del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, per a la seva organització com a Arxius Històrics de Protocols o bé Arxius Històrics Provincials, quan es tractés de districtes notariais que no disposessin d'Arxiu Històric de Protocols. *Vegeu Gaceta de Madrid* de 13 de novembre de 1931.

40.- Arxiu Nacional de Catalunya, Generalitat de Catalunya (II República), Secció d'Arxius, u.i. 413, ref. 18.24.

41.- Agraïm al Sr. Salvador Cabré i Llobet, del Servei d'Informació i Referència de l'Arxiu Nacional de Catalunya, les facilitats donades.

42.- Bona part de la documentació fonamental per a conèixer les activitats i entendre el funcionament de la Secció d'Arxius de la Generalitat durant els anys de la guerra civil de

tramesa documental, si bé les actuals sèries que conserva l'arxiu ens poden orientar i, en tot cas, fer palès que el que va tornar no fou tot el que va sortir de Santa Coloma de Queralt. Fixant-nos en les sèries que tenen a veure amb la documentació notarial, hi trobem: capbreus, a partir de 1396; llibres de testaments, des de 1410; llibres de censals, d'ençà 1417; i manuals notariais pròpiament dits, de quan el segle XVII era a les acaballes, 1695.⁴³

La tasca del Servicio de Recuperación a Pedralbes topà amb la vida de recolliment de les monges clarisses, que s'havien instal·lat novament al monestir. Aleshores es va decidir el trasllat de la documentació a la seu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. La sortida dels diferents arxius cap a la nova ubicació, fonamentalment notariais, es va produir, sobretot, des d'agost de 1940 a març de 1941. Altra mena d'arxius es van retornar als seus propietaris en un període comprès entre desembre de 1939 i febrer de 1941. La major part dels arxius notariais que es van traslladar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en qualitat de dipòsit, ho van fer en el mes de setembre de 1940; entre ells, el de Santa Coloma de Queralt.⁴⁴ La conclusió sembla òbvia: el Servicio de Recuperación Bibliográfica va desmembrar l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt.

En descàrrec de l'actuació del Servicio de Recuperación hom pot argumentar el contingut de la Instrucció de 1939, i la consegüent aplicació del Decret de 12 de novembre de 1931 encara vigent, que exclouïa de devolució els protocols notariais. Potser sense parar compte que l'escripció pública colomina havia estat rectoral abans de ser laica, van procedir a una tria errònia.⁴⁵

1936-1939, avui a l'Arxiu Nacional de Catalunya, havien format part dels fons documentals de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, on els va treballar M. Mercedes DÍAZ RODRÍGUEZ, *Inventari del «Fons de Varia» de la Secció de Protocols Notariais de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: estat actual*, cit.

43.- Agraïm a Josep M. Carreras i Tarragó, de l'Associació Cultural Baixa Segarra, de Santa Coloma de Queralt, haver-nos facilitat aquesta informació.

44.- Hem extret aquestes dades de Felipe MATEU Y LLOPIS, *Qué fue el Servicio de Recuperación Bibliográfica (1940-1941)*, cit. pg. 98-101. Mateu i Llopis va ser director de la Biblioteca de Catalunya entre els anys 1940 i 1972, aleshores anomenada Biblioteca Central, on va radicar la seu del Servicio Local de Recuperación Bibliográfica, i a càrrec de la Direcció de la Biblioteca, des de setembre de 1940 fins a la clausura, per Ordre Ministerial de 19 d'abril de 1941, *Boletín Oficial del Estado* de 18 de maig de 1941.

45.- Els responsables de l'Arxiu de la Corona d'Aragó d'aleshores no es posen d'acord en un punt de matis que té, però, la seva importància. Els fons notariais que van ingressar a l'Arxiu en aquelles circumstàncies, per decisió del Servicio de Recuperación, ho van fer en qualitat de dipòsit o va ser una donació? D'acord amb la normativa legal esmentada s'havia

A darreries de l'any 1943, els arxius notariais de la demarcació provincial de Tarragona dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó foren traslladats, oficialment, a la capital del Tarragonès i instal·lats al local de la Biblioteca Provincial. Eren, literalment, el de Montblanc, amb Santa Coloma de Queralt, el del Vendrell, Tortosa i la Comptadoria d'Hipoteques de Reus.⁴⁶ L'any següent es creava l'Arxiu Històric de Tarragona, que reuniria els protocols notariais de la província, d'acord amb la normativa legal vigent.⁴⁷

Des d'aleshores, l'Arxiu Històric de Tarragona conserva el gruix dels fons documentals de Santa Coloma de Queralt, bona part d'ells originaris de l'antic arxiu parroquial, no retornat quan fou reclamat per Mn. Ramon Serra: llibres notariais des de 1276 fins a l'any 1827⁴⁸ i l'arxiu de la Comunitat de Preveres, de 1270 a 1748;⁴⁹

de tractar d'un dipòsit, per quant s'hi aplegaven arxius notariais de les quatre demarcacions provincials catalanes, i no pas únicament de Barcelona. Vegeu J.-E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Archivo de la Corona de Aragón. (Reformas en el edificio e instalaciones, y nuevos ingresos documentales)*, dins: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XVII, 1944 (Barcelona, 1945), pg. 225-238 [pg. 227]; id., XVIII-1, 1945 (Barcelona, 1945), pg. 41-58 [pg. 56]; Federico UDINA MARTORELL, *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*. Madrid: Ministerio de Cultura, Dirección de los Archivos Estatales, 1986, pg. 369-370.

46. - J.-E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Archivo de la Corona de Aragón. (Reformas en el edificio e instalaciones, y nuevos ingresos documentales)*, cit. pg. 56.

47. - Ordre Ministerial de 5 de febrer de 1944 (*Boletín Oficial del Estado* de 12 de febrer). Per Decret de 2 de març de 1945 (*Boletín Oficial del Estado* de 19 de març) es dicten les normes per a l'acció conjunta dels Col·legis Notariais i el Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos per a la regulació efectiva dels Arxius Històrics de Protocols. Vegeu Josefina CUBELLS I LLORENS, *Arxiu Històric de Tarragona*, dins: *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya 2*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1987, pg. 7-70 [pg. 10-14].

48. - Al seu torn, l'Arxiu Comarcal de Montblanc aplega protocols de notaris colomins des de 1800, procedents del Notariarxiver de Protocols del Districte, i cada any s'hi va fent la transferència dels protocols centenaris; vegeu Josep M. PORTA I BALANYÀ, *Arxiu Històric Comarcal de Montblanc*, dins: *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya 2*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1987, pp. 97-152 [pg. 114-116 i 122-123]. L'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona conserva un sol manual d'un notari públic de Santa Coloma de Queralt, del segle XVI, alhora que un conjunt de manuals del segle XVII, per arrossegament d'un notari públic barceloní, i diversos pergamins dels segles XV i XVII; vegeu José M. MADURELL MARIMÓN, *Índice Cronológico Alfabético, III*, cit., pg. 303-304, 364, 383-384, 389 i 418.

49. - Per arrossegament d'un notari de Manresa, l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona conserva també un capbreu de la Comunitat, del segle XVII; vegeu José M. MADURELL MARIMÓN, *Índice Cronológico Alfabético, III*, cit., pg. 359.

també hi trobem documentació senyorial dels comtes de Santa Coloma de Queralt, que ha seguit el seu propi periple.⁵⁰

El mateix procediment que es va seguir per a Tarragona s'aplicà, en el decurs dels anys següents, als arxius notariais pertanyents a les províncies de Lleida i de Girona. Per a la província de Barcelona l'Arxiu de la Corona d'Aragó faria les funcions d'Arxiu Històric Provincial. Aquesta és la versió oficial, que va provocar la formació de la Secció 7^a, Protocols Notariais, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.⁵¹ Però no s'ajusta a la realitat dels fets. La devolució dels arxius notariais als Arxius Històrics Provincials fou incompleta i no només restaren a l'Arxiu de la Corona

50 .- L'Arxiu Històric de Tarragona serva part d'aquesta documentació, amb un abast cronològic comprès entre 1206 i 1847, vegeu Josefina CUBELLS I LLORENS, *Arxiu Històric de Tarragona*, cit. En coneixem una part a l'Arxiu Comarcal de Montblanc, vegeu Josep M. PORTA I BALANYÀ, *Inventari del Fons dels Comtes de Santa Coloma de Queralt dipositat a l'Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (Conca de Barberà)*, dins: *Recull* (Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Alt Gaià), 3, 1995, pg. 205-235. També la Biblioteca de Catalunya, per adquisició feta l'any 1961, conserva vint lligalls de documentació en paper i pergami i noranta llibres manuscrits, que abasten, en conjunt, de 1065 a 1840. Per bé que hi hem vist capbreus, llevadors de censos i rèdits, privilegis i ordinacions, declaracions sobre afitaments, documentació sobre beneficis i capellanies, plets, documentació sobre delmes, testaments, etc. no hi hem sabut identificar manuals notariais antics. Vegeu Reis FONTANALS, *Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya*, dins: *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya 6*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1995, pg. 57-88. L'Arxiu Històric de Protocols Notariais de Barcelona posseeix diversos llibres d'èpoques, capbreus i concòrdia de la baronia de Santa Coloma de Queralt, elaborats per notaris públics de Barcelona, dels segles XIV al XVII, vegeu Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona I. Segles XIII-XV*. Barcelona: Fundació Noguera (Inventari d'Arxius Notariais de Catalunya 24), 2001, pg. 85, 113 i 221; José M. MADURELL MARIMÓN, *Índice Cronológico Alfabético, II. Siglo XVII*. Barcelona: Colegio Notarial de Barcelona, Archivo General de Protocolos de Barcelona, Sección Histórica, 1953, pg. 8; id., *Índice Cronológico Alfabético, III*, 1959, pg. 295. Joan PAPELL I TARDIU, *Catàleg dels protocols de Valls*. Barcelona: Fundació Noguera (Inventari d'Arxius Notariais de Catalunya 10), 1989, pg. 293, dóna referència d'un capbreu de Sabella, de 1582, si bé, per la descripció que en fa, només es pot determinar que fou elaborat per un notari de Santa Coloma de Queralt, sense identificació de l'ordenant. L'arxiu de la Corona d'Aragó, per adquisició feta l'any 1949, conserva un fons patrimonial dels comtes de Santa Coloma de Queralt en volum gens menyspreable en llibres (110 unitats), lligalls (44 unitats) i pergamins (308 unitats dels segles XI al XVII), que afecta el conjunt del patrimoni familiar. Vegeu Federico UDINA MARTORELL, *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, cit., pg. 394.

51 .- Federico UDINA MARTORELL, *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, cit., pg. 367-371; Pedro LÓPEZ GÓMEZ, *Archivo de la Corona de Aragón. Guía breve del investigador, con sujeción a la norma ISAD(g)*. Madrid: Ministerio de Educación y Cultura [1997], pg. 12.

d'Aragó arxius notarials de la província de Barcelona, que no es van incorporar a la Secció 7^a, sinó també de les altres tres demarcacions.

Les restes d'arxius notarials que no foren cedits als Arxius Històrics Provincials formen avui el subfons Vària dins del fons de Protocols Notarial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. I, com no podia ser d'altra manera, s'hi conserven registres notarial de l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt: cinc registres dels anys 1283 a 1296.⁵²

En quin moment, al llarg d'aquestes vicissituds, es van desprendre del conjunt documental de l'arxiu els dos fragments de registre que es conserven a l'Arxiu Municipal Fidel Fita, està per determinar.⁵³ Però no han estat els únics: cap a l'any 1979 l'Il·lustre Col·legi de Notaris de Barcelona va adquirir un registre procedent, en origen, del mateix arxiu parroquial, que abasta els anys 1299-1302.⁵⁴

El que portem exposat ens permet establir un quadre resum de la sèrie de registres notarial de Santa Coloma de Queralt del segle XIII, en el benentès que són els que coneixem i que es poden produir noves incorporacions.⁵⁵ En aquest

52.- Desconeguts per Rafel GINEBRA I MOLINS, *Llibres notarial del segle XIII a Catalunya. Un estudi comparatiu*, cit., han estat descrits per M. Mercedes DIAZ RODRÍGUEZ, *Inventari del «Fons de Varia» de la Secció de Protocols Notarial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: estat actual*, cit., full 255. De la demarcació provincial tarragonina també hi ha 18 manuals de la notaria de Montblanc.

53.- Hem indicat a l'inici d'aquesta *Notícia* quina va ser la forma en què es van adquirir els registres de Santa Coloma de Queralt que es conserven a Arenys de Mar. M. Mercedes DIAZ RODRÍGUEZ, *Inventari del «Fons de Varia» de la Secció de Protocols Notarial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: estat actual*, cit., fulls XXV-XXXIV, ressegueix les vicissituds de l'arxiu notarial de la Seu d'Urgell conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, adquirit, en part, a la Llibreria Porter de Barcelona. Una conversa mantinguda per l'autora amb Maria Porter, filla del llibreter, recordava que, durant els anys de la guerra civil era molt normal que arribessin drapaires amb sacs plens de documents, que el llibreter comprava. Cf. M. Lluïsa CASES I LOSCOS, *Catàleg dels Protocols Notarial de Lleida*. Barcelona: Fundació Noguera (Inventaris d'Arxius Notarial de Catalunya 2), 1983, pg. 13.

54.- El descriu Rafel GINEBRA I MOLINS, *Llibres notarial del segle XIII a Catalunya. Un estudi comparatiu*, cit., pg. 111.

55.- On es troben, per exemple, els registres dels anys 1272 a 1275, que durant un temps mossèn Joan Segura tenia com els més antics de l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt? A més, M. Mercedes DIAZ RODRÍGUEZ, *Inventari del «Fons de Varia» de la Secció de Protocols Notarial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: estat actual*, cit., fulls III i IV, adverteix que la tasca iniciada per ella amb aquest material d'arxiu no ha estat conclusa en la seva totalitat.

quadre indiquem l'arxiu, la signatura arxivística i els anys extrems continguts en els registres.⁵⁶

AMFF: ms. 1285/1	1240 - 1247
AMFF: ms. 1285/2	1259 - 1263
AHT: c1, llibre 8629	1276 - 1277
AHT: c1, llibre 8630	1281
ACA: N-V-152	1283 - 1292
ACA: N-V-148	1287 - 1288
AHT: c1, llibre 3927	1288 - 1289
AHT: c2, llibre 3928	1289 - 1290
ACA: N-V-149	1290 - 1290
ACA: N-V-150	1292 - 1293
AHT: ⁵⁷ c4, llibre 3804	1293 - 1294
AHT: c5, llibre 3805	1294 - 1295
ACA: N-V-151	1295 - 1296
AHT: c6, llibre 3806	1296 - 1297
AHT: c7, llibre 3807	1297 - 1298
AHT: c8, llibre 3808	1298 - 1299
AHT: c3, llibre 3810	1298 - 1299. Llibre de testaments
AHT: c3, llibre 3809	1299 - 1299
AHPB: F 82/21	1299 - 1302
AHT: c1, llibre 8631	segle XIII

56 - AMFF: Arxiu Municipal Fidel Fita (Arenys de Mar); AHT: Arxiu Històric de Tarragona; ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona); AHPB: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Les referències de l'Arxiu Històric de Tarragona i de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona s'han extret de Rafel GINEBRA I MOLINS, *Llibres notariais del segle XIII a Catalunya. Un estudi comparatiu*, cit., pg. 100-113; les de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de M. Mercedes DIAZ RODRÍGUEZ, *Inventari del «Fons de Varia» de la Secció de Protocols Notariais de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: estat actual*, cit., full 255.

57 - Josep M PONS I GURI, *Característiques paleogràfiques dels llibres notariais catalans fins el 1351*, cit., pg. 194; id. i altres, *Manual d'Alcover (anys 1228-1229)*, cit., pg. 161, fa esment d'un registre notarial de l'any 1293, amb el qual s'iniciaria la sèrie notarial de Santa Coloma de Queralt de l'Arxiu Metropolità de Tarragona. L'aparent inexistència d'aquest llibre ha portat a considerar un error aquesta notícia, vegeu Rafel GINEBRA I MOLINS, *Llibres notariais del segle XIII a Catalunya. Un estudi comparatiu*, cit. pg. 103. Fins i tot hom podria suposar que es tracta d'una confusió amb el llibre 3929 de l'Arxiu Històric de Tarragona. L'any 1921 el car-

Mn. Joan Segura i els llibresregistre colomins d'Arenys de Mar

No ens correspon a nosaltres descobrir la figura de Mn. Joan Segura i Valls i encara menys informar de la seva bibliografia, de la qual hi ha magnífics i encertats reculls.⁵⁸ Però sí fer palesa la relació establerta, l'ús que Mn. Joan Segura va fer dels llibresregistre de Santa Coloma de Queralt que avui es conserven a Arenys de Mar. No ens atrevim a dir que això sigui una novetat, però hi hem volgut aprofundir fins a establir una seqüència temporal.

Diem que no ens atrevim a dir que sigui una novetat, perquè la simple lectura de les obres de Mn. Joan Segura ens en pot fer adonar. Quan refereix documents de llibres de l'arxiu notarial de Santa Coloma de Queralt dels anys compresos entre 1240 i 1262, aquests llibres, avui, no es conserven en lloc més que a Arenys de Mar.

denal Vidal i Barraquer va encomanar la direcció del futur arxiu diocesà de Tarragona a Mn. Sanç Capdevila i Felip, ecònom de Forès. S'havia d'encarregar de recollir els arxius parroquials i tots els altres que es trobessin arreu i dipositar-los al palau episcopal. Hem d'entendre que es tractava de la diòcesi i no pas de la província. És ben sabut que Santa Coloma de Queralt, tot i ser de la província de Tarragona, va pertànyer al bisbat de Vic fins a l'any 1957, quan el Concordat celebrat entre l'Estat Espanyol i la Santa Seu feia coincidir els límits diocesans amb els provincials. Les velles guies que ha publicat l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona no fan cap esment de documentació colomina. Per exemple: *Guia dels Arxius Eclesiàstics de Catalunya-València-Balears*. Barcelona: Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona i Secretariat d'Arxius Eclesiàstics de Catalunya (Publicacions de l'Arxiu Capitular. Sèrie I: Catàlegs), 1978; *Guía de los Archivos y las Bibliotecas de la Iglesia en España I. Archivos*. León: Asociación Española de Archiveros Eclesiásticos, 1985, pg. 460-465; tampoc a Salvador RAMON I VINYES, Manuel M. FUENTES I GASÓ, *Inventari dels protocols notarialis de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura (Catàlegs-Inventaris d'Arxius Eclesiàstics de Catalunya 4), 1987. Excepte en la més recent: Salvador RAMON I VINYES, *Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, dins: *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya 7*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1998, pg. 247-257 [pg. 255], on es fa esment de 10 llibres colomins que no són tipificats. Ens hem posat en contacte amb els responsables de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona per a posar en clar aquesta qüestió, i ens han adreçat a l'Arxiu Històric de Tarragona i a l'Arxiu Episcopal de Vic, dient-nos que «aquest Arxiu no custodia llibres de Santa Coloma de Queralt». La insistència ens ha permès saber que els 10 llibres referits a la darrera guia corresponen a temes diversos: "Llibre de confraria, capbreu, censals".

58 - Esmentem els exemples de Manuel BASSA I ARMENGOL, *Mossèn Segura i la seva obra*. Santa Coloma de Queralt: Associació Arqueològica de la Vila de Santa Coloma de Queralt i la seva Comarca, 1959; Ramon ORGA I MESTRE, *Joan Segura i Valls. Resum bibliogràfic*, dins: *Recull* (Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Alt Gaià), 2, 1994, pg. 109-149; id., *150è aniversari del naixement de mossèn Joan Segura i Valls*, dins: *La Segarra*, 180 (agost 1994), pg. 38-41.

Si no errem, el primer en publicar aquesta connexió com una cosa certa, quan no podia ser res més que una suposició, ha estat en Josep M. Pons i Guri.⁵⁹ Diem que no podia ser res més que una suposició, perquè, en referir-se al primer i més antic dels fragments conservats (ms. 1285/1), afirma que: «formava part dels que, en els seus estudis, havia consultat Joan Segura i Valls» i remet a la primera edició de la *Història de Santa Coloma de Queralt*, de 1879. De fet, quan el 1879 Mn. Joan Segura publica la primera edició de la *Història*, desconeixia l'existència d'aquesta documentació. Ens n'adonarem fàcilment comparant la primera edició de la *Història de Santa Coloma de Queralt* amb la segona, que Joaquim Segura i Lamich es va encarregar de posar al dia, el 1953, i completar amb noves notes i informacions que el mossèn havia anat reunint amb posterioritat a 1879. Per exemple, confrontant els passatges que fan referència al comte Pere II de Queralt: el text de 1879 manifesta un desconeixement acusat del personatge, mentre l'edició de 1953 inclou nombroses referències documentals de primera mà, inexistent en l'edició anterior.⁶⁰ O bé quan diu que els manuals notariais de la Comunitat de Preveres es conserven d'ençà l'any 1272 que, en la segona edició, el seu inici s'ha d'entendre reulat a 1240.⁶¹ Tampoc s'oblida, l'edició de 1953, de consignar l'any del llibreregistre d'on s'extreuen les noves informacions, amb la referència *Manual 1º o Manual 1º, 1240-1262*, que palesa l'ús de la nova font d'informació, aleshores conservada a Arenys de Mar.

Amb aquest punt de partida calia anar reduint la forquilla temporal que va de 1879 a l'any de la mort de mossèn Joan Segura, el 1909, el 16 de juliol, per a intentar determinar el moment en què Joan Segura va conèixer l'existència dels llibres de 1240-1263.

59.- Josep M. PONS I GURI, *De l'escrivent al notari i de la «charta» a l'instrument. Recepció dels usos notariais itàlics a Catalunya*, cit., pg. 33 i n. 35. José M. FONT RIUS *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Madrid-Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1969-1983, document 277, pg. 402-403 del volum I-1, transcriu la carta de franqueses de Santa Coloma de Queralt, d'1 de desembre de 1241. L'original de Font és la matriu del ms. 1285 de l'AMFF i, pel que fa a les edicions, remet a Segura: *Repàs d'un Manual notarial del temps del rey En Jaume I*, i també a la *Història de Santa Coloma*.

60.- Juan SEGURA Y VALLS, *Historia de la villa de Santa Coloma de Queralt*, cit., pg. 39-42, comparat amb Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, cit. pg. 72-76. Passa de manera semblant que amb el personatge de Pere III de Queralt: Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, cit. pg. 127-129 i 141.

61.- Juan SEGURA Y VALLS, *Historia de la villa de Santa Coloma de Queralt*, cit., pg. 59. Tot i les noves informacions dels anys 1240 a 1262 que inclou la segona edició, s'escapa, en algun passatge, la vella referència de l'any 1272: Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*, cit. pg. 109.

L'any 1909 no és només el de la mort del mossèn, és també l'any en què es publiquen les actes del I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, celebrat l'any anterior, i on Mn. Joan Segura va participar-hi amb una comunicació. Segura i Valls hi va presentar l'anàlisi d'un manual notarial del segle XIII, que no és pas cap altre que el que avui formen els dos fragments de llibresregistre de Santa Coloma de Queralt de l'Arxiu Municipal Fidel Fita.

Mn. Joan Segura, abans de passar als exemples documentals que selecciona d'entre els fulls d'aquell «manual», dóna alguna notícia de l'arxiu i del llibre, que, com ja n'hem fet esment, permeten fer-nos una idea de la riquesa documental de l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt aquells anys. Ens diu que l'objecte de la comunicació al congrés, que ell anomena «memorial», és l'estudi del primer i més antic dels «manuales notariales» que conserva l'arxiu, amb documents compresos entre els anys «1240 y 1261». Adverteix que el manuscrit conté 600 documents: compravendes, èpoques, préstecs en diner, o de blat, etc., pactes matrimonials, testaments, infeudacions, empenyoraments, «és a dir, tot lo que contenen los Manuals o Protocolos dels notaris actuals, més alguns actes especials de les costums especials y manera d'ésser dels temps feudals.»⁶²

Acabada la introducció, estructura la comunicació en dues parts. Una la dedica als actes senyorials, dels que en recull vint-i-cinc documents. L'altra la dedica als actes que anomena populars, que sumen dotze documents més, total al que s'afegeix un recull de cognoms dels anys 1240 al 1259.

La forquilla temporal passa a estar compresa entre 1879 i 1908.

A l'any 1885 Mn. Joan Segura presentava als Jocs Florals de Barcelona una extensa composició, que va ser mereixedora del premi extraordinari ofert per l'Associació d'Excursions Catalana. Per al mossèn l'aportació que feia s'havia d'entendre com el primer graó d'un projecte més ambiciós: «molt se'n falta perquè ma obreta sia un trevall fet y acabat; ans bé no és més que'l comensament del gran trevall de la *Història de les costums de Catalunya*, que altres hauran de continuar y acabar.»⁶³ Mn. Joan informa que els materials documentals aplegats, corresponents als segles XIII, XIV i XV, ho havien estat quatre anys enrere, la qual cosa ens situa la tasca de recerca, almenys, cap a l'any 1881. En parlar-nos de l'arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt es concentra en les «actes de notaria», i novament situa el seu inici l'any 1272.

62.- Joan SEGURA I VALLS, *Repàs d'un Manual notarial del temps del rey En Jaume I*, cit., pg. 300-301.

63.- Joan SEGURA VALLS, *Aplech de documents curiosos e inèdits fahents per la història de las costums de Catalunya*, cit., pg. 120.

El nou esment de l'inici dels llibres notariais l'any 1272 i la cura de Mn. Joan Segura en donar sempre la referència de l'any del manual d'on treu el document i el quadern on es troba inserit certifiquen que, aleshores, encara no tenia coneixement dels llibresregistre de 1240-1263. Entenem que si en el decurs dels quatre anys que es van escolar entre la tasca de recerca, el 1881, i la sessió dels Jocs Florals el 3 de maig de 1885 Mn. Joan hagués localitzat el nou llibreregistre hauria modificat, almenys, la referència de l'any 1272. La forquilla queda reduïda als anys compresos entre 1885 i 1908.

Malgrat que amb la composició presentada als Jocs Florals Mn. Joan Segura obria la porta del que ell anomenà la *Història dels costums de Catalunya*, perquè altres continuessin la tasca tot just començada, fou ell mateix qui, un parell d'anys més tard, es disposà a continuar-la; «retazos del mismo paño», escriu.⁶⁴ Però la causa era prou justificada. Entre els diversos documents que tracta, ara sí, hi és present el producte d'una selecció procedent d'una nova troballa documental que, malgrat tot, no emfasitza. Amb l'habitual cura adverteix: «evitaré la molestia de las acotaciones, advirtiéndole de antemano, que todos mis documentos estan en el archivo parroquial de Santa Coloma de Queralt, y que el número que pongo al principio de cada uno, indicando el año en que fue escrito, indica también el Manual donde se halla, esto es, en el de aquél año.» La selecció que en fa no és nombrosa, però sí representativa de l'abast cronològic de la nova font d'arxiu identificada. Són un total de nou documents dels anys 1240, 1241, 1243, 1244, 1245, dos documents, 1259 i 1260, dos documents també. La forquilla temporal es tanca, doncs, entre 1885 i 1887.

Hem advertit, en parlar dels aspectes formals dels dos fragments de llibreregistre, que vénen numerats en xifres aràbigues. Hem volgut esbrinar l'autoria d'aquella foliació, comparant les característiques gràfiques de les xifres amb l'escriptura de qui ens semblava més lògic comparar-ho, Mn. Joan Segura. L'examen no ha deixat dubtes: mossèn Joan Segura és l'autor de la foliació.⁶⁵

Aquesta comprovació ens ha servit per a aproximar l'estat en què els llibres van arribar a les mans de Mn. Joan Segura, és a dir, desordenats i malmesos.

Segura i Valls va foliar els llibres abans de fer qualsevol altra cosa. Tan aviat com els va posseir, sense comprovar si l'ordre dels quaderns i dels plec era el correcte, els va numerar de forma correlativa. Després es devia adonar que l'ordre

64.- Joan SEGURA [I VALLS], *Documentos para las costumbres de Cataluña durante la Edad Media*, dins: *Revista de Ciencias Históricas*, V, núm. III, 1887, pg. 210-219; id. V, núm. IV, pg. 322-335 [pg. 210].

65.- Agraïm al Sr. Ramon Orga i Mestre haver-nos facilitat exemples d'escriptura i xifres autògrafes de Mn. Joan Segura i Valls per a procedir a aquesta comprovació, d'originals conservats a la Biblioteca de Catalunya.

amb què va numerar no es corresponia amb la cronologia dels documents registrats, però va mantenir la numeració donada en els seus estudis i publicacions.

Escrits en ploma i tinta de color marró fosc, que en ocasions pren una tonalitat més negrosa, Mn. Joan va començar a situar la numeració en un punt central de la banda superior dels fulls, que, en ocasions, completa amb una ratlleta dessota de cada xifra. Procedeix d'aquesta manera dels fulls 1 al 10; al que li pertocaria ser el 9 no porta número, perquè el full es troba tallat en el terç superior, aproximadament, de manera que el full 10 porta el número 9. Del full 10 passa al 12 i, d'aquest darrer al 20 la numeració es desplaça al marge superior esquerre, per a tornar al centre del full entre el 21 i el 39. En aquest darrer grup passa per alt el full 32, que numera amb el número 33. Segura i Valls anota, així mateix, les indicacions: «Anno 1259», al marge superior esquerre del full número 1; i «Any 1259», al full número 3. Finalment, al full número 23: «Anno M.CC.LX».

El fragment més antic s'inicia amb el full número 40, si bé inicialment havia portat el número 39, que Joan Segura barra en senyal d'anul·lació, per bé que en un primer moment l'havia tornat a repetir. La numeració segueix correlativa fins el full 74. La principal irregularitat en aquest fragment és al plec compost pel full 53 al qual no segueix el 54, sinó que amb aquest número ve indicat el full solt que va unit al quadern següent. A partir del full 60 la numeració es va desplaçant, seguint la zona superior dels fulls, atenent al seu deteriorament, que ens indica l'estat en què els llibres van arribar a mans de Joan Segura. Finalment, un full solt, un fragment de plec i un altre full solt, que no conserven numeració, completen el fragment de llibreregistre. Quant a altres anotacions de Segura i Valls, són, com ja hem indicat a la descripció formal: «Any 1240» al full 40; «Any 1241» al full 42; «1241» al 43; i «Anno D(omi)ni M CC XL tercio», imitant la grafia medieval, al full 48.

Epíleg

Mn. Joan Segura tenia a la seva disposició un arxiu pràcticament verge, que únicament ell anava descobrint. Sortosament, la seva tasca anava seguida per la publicació dels documents. Una dedicació tenaç que, inevitablement, havia d'anar desvetllant sorpreses, no pas sense l'admiració del propi Segura i Valls.⁶⁶ Com obstinat i lloable és l'objectiu de l'Associació Cultural Baixa Segarra d'anar donant a conèixer la documentació dispersa de Santa Coloma de Queralt.

66.- Serveixi d'exemple el comentari a una llibreta de comptes dels negocis de dos jueus colomins del darrer quart del segle XV: «faria de mal dir per quin felix atzar ha vingut a parar en un recó del arxiu parroquial de Santa Coloma de Queralt un document tan curiós de nostros juheus, que estic per creurer que és únic en són gènere», vegeu Joan SEGURA [I VALLS], *Los Juheus de Santa Coloma de Queralt (Curiosa troballa d'arxiu)*, dins: *La Il·lustració Catalana* (Barcelona), any XI, núm. 242 (15 d'agost), 1890, pg. 234-235 i 238 [pg. 235].

2. - Sta COLOMA DE QUERALT. - Iglesia
L. Roisin, fot. Barcelona

3. - Sta COLOMA DE QUERALT
Plaza de la Iglesia
L. Roisin, fot. Barcelona